

**УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА ЯК ОСВІТНІЙ КОМПОНЕНТ  
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ БЕРЕГІВСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ  
ТА ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ  
ЗАКАРПАТСЬКОЇ МОЛОДІ У 20-30 роки ХХ ст.**

Вирішальним у формуванні та піднесенні національної свідомості закарпатських русинів-українців був період міжвоєнного двадцятиріччя (20-30-ті роки ХХ ст.), коли Закарпаття під назвою Підкарпатська Русь входило до складу Чехословацької республіки. Безперечно, що важливе місце у національно-визвольних змаганнях краян посідало шкільництво. Уряд Чехословаччини вперше в історії Закарпаття створив реальні умови для задоволення освітніх потреб русинів-українців та інших етнічних груп, а українська література стала важливим освітнім компонентом у школах краю, що значною мірою сприяло поширенню української національної ідеї на Закарпатті, формуванню етнічної самосвідомості й культурного росту місцевого населення.

За висловом професора В. Маркуся, першою кузнею закарпатської національно свідомої інтелігенції стала Берегівська гімназія [1, с.11]. На основі аналізу змісту підручників, які використовувались у навчально-виховному процесі, звітів про роботу Берегівської гімназії, зі спогадів культурних діячів краю дізнаємося, що педагоги прищеплювали своїм вихованцям інтерес і любов до художнього слова українських класиків на уроках літератури, на заняттях літературних гуртків, на різноманітних шкільних святкуваннях та за допомогою позашкільної виховної роботи [ширше див.: 4]. «Річне справоздання» Берегівської державної гімназії за 1933/34 навчальний рік показує, що для обов'язкового класного читання гімназістам пропонувались твори: у 6 класі – «Іван Вишенський» І.Франка, у 7 класі – «Маруся» Г.Квітки-Основ'яненка, у 8 класі – «Мойсей» І.Франка, «Оргія» Лесі Українки. Для домашнього читання рекомендувалися у 4 і 5 класах – твори «Лис Микита» і «Захар Беркут» І.Франка, у 6 класі – «Чорна рада» П.Куліша, «Чернігівка» М.Костомарова, «Кайдашева сім'я» І.Нечуя-Левицького, «Сотниківна» Б.Лепкого, «Облога Буші» М.Старицького, «Чумаки» І.Тобілевича, у 7 класі – «Причепка», «Микола Джеря» І.Нечуя-Левицького, оповідання Марка Вовчка, «Кобзар» Т.Шевченка, «Воа constrictor» І.Франка, у 8 класі – «Тіні забутих предків» М.Коцюбинського, «Хмари» І.Нечуя-Левицького, «Соняшний промінь» Б.Грінченка, «Земля» О.Кобилянської, «Хіба ревуть воли» Панаса Мирного [5, с.9]. На підставі наведеного списку творів для обов'язкового читання можемо стверджувати, що учні Берегівської гімназії, ознайомлюючись із творчим доробком видатних українських художників слова, отримували знання про розвиток та становлення української літератури, на конкретних прикладах переконувалися у тематичному та жанровому багатстві української літератури. Ідейний зміст запропонованих для вивчення творів сприяв формуванню особистості, укоріненої в національній культурній традиції, особистості, яка високо цінує духовну культуру рідного народу і перетворює закарбовані у творах етико-естетичні цінності в свій індивідуальний духовний досвід.

На активізацію творчого мислення гімназістів, формування в них навичок ідейного аналізу художніх творів, умінь аргументовано висловлювати власну думку спрямовувалась і така форма навчальної роботи, як класна і домашня лектура. Колишній учень Берегівської гімназії В.Худанич згадує, що гімназійна бібліотека була досить багата – було тут немало книг про козаччину, опришків, а також ка-

зки, були твори класиків української та зарубіжної літератур. Керував бібліотекою вчитель К.Заклинський. Він учив учнів «писати лектури», тобто короткий зміст прочитаної книги. Гімназисти згадують, що під час обміну книги вчитель запитував, хто з героїв книги зацікавив учня. Якщо учень плутався, його навчали, як слід розуміти героя. Учні часто змагалися, хто більше прочитає, обговорювали між собою зміст прочитаного, сперечалися в оцінці героїв, зачитували з книги або з лектурного зошита свої оцінки, «...це була справжня школа, де привчали розуміти книгу, літературу, знаходити свого героя, а також ділитися своїми роздумами» [1, с.30].

Відомий закарпатський письменник Ф.Потушняк, який у 1920-х роках навчався у Берегівській гімназії в автобіографії пише: «Я дуже багато читав літератури української, російської, світової ... Пам'ятаю, що на матурі я вибрав собі вільну тему письмової роботи «Розвиток української поезії від Шевченка до наших днів» [2, с.28]. Із Берегівською гімназією пов'язане духовне становлення і Ю.Станинця. «Там, – напише Ю.Станинець згодом, – я довідався, хто я є, хто були мої діди-прадіди. Тоді я відчув себе сином великого українського народу, і вже знав, що все життя буду йому служити» [6, с.6]. Велику роль у формуванні національної самосвідомості та літературного таланту майбутнього письменника відіграло відвідування ним літературного гуртка, яким керував В.Пачовський. Він часто проводив із гімназистами літературні бесіди, пропонував читати ті чи інші книги, захоплювався до написання невеликих оповідань [7, с.13]. В.Гаджега згадує, що В.Пачовський читав гімназістам свої поезії та поему «Срібний дзвін», яка будила почуття єдності з братами на сході [1, с.50].

Свідомі українці К.Заклинський, А.Дідик, В.Пачовський, І.Гриць створили при Берегівській гімназії «Пласт». Пластовий драматичний гурток, як засвідчує В.Худанич, ставив п'єси І.Карпенка-Карого «Бурлаки», С.Черкасенка «Грубий жених», «Вечірній ліс» [1, с.98]. Колишній гімназист І.Черешня згадує пластові прогулянки, зокрема в ті околиці, де була потреба пробудження національних почуттів у народі. Люди приходили масово на ці зібрання та насолоджувались співом і гумором пластунів [1, с.18].

Щорічно в Берегівській гімназії відзначали Шевченківські ювілеї. Наприклад, директор А.Алиськевич у «Звідомленні» гімназії за 1921/22 навчальний рік подає таку інформацію: «Дня 18 марта одбулося в гимнастичной сали велике школьне торжество в честь нашого найбільшого поета Т.Шевченка. Молодеж оддала честь тому борцеві за волю, правду и братолюбіє гарними співами, декламаціями и промовами» [3, с.5].

На сьогодні ґрунтовне дослідження і об'єктивний аналіз історико-педагогічних явищ загальноукраїнського та регіонального характеру спрямовується на виявлення фактичних матеріалів, використання яких у навчально-виховному процесі сучасних шкіл дозволить реалізувати низку актуальних завдань, серед яких – формування національно свідомого громадянина, усвідомлення кожним вихованцем ролі рідної мови, літератури та історії в консолідації нації.

### Список використаних джерел

1.Берегівська українська гімназія. Ужгород: Гражда, 1997. 116 с. 2.Вишневецький І.П. Закарпатські новелісти. Львів, 1960. 112 с. 3.Звідомлення руської державної реальної гімназії в Берегові за шкільний рік 1921/22 / Зладив А.Алиськевич. (Б. м., р. вид.) 18 с. 4.Маляр Л.В. Формування національної свідомості гімназійної молоді Закарпаття в 20-30-х рр. ХХ ст. засобами української літератури / Любов Маляр // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія Педагогіка. Соціальна робота - 2017. Випуск 1 (40). С.153-156. 5.Річне справоздання державної реальної гімназії в Берегові за шкільний рік 1933/34. (Б. м., р. вид.) 72 с. 6.Ребрик І. Як дивитися на білу смерть пелюсток? ... // Станинець Ю. Юра Чорний. Повість,

оповідання. Ужгород: Карпати, 1991. С.5-12. 7.Ходанич П. Педагогічна та освітньо-культурна діяльність українських письменників-емігрантів на Закарпатті в міжвоєнний період (1929 – 1939) Ужгород: МПП, Гражда, 1999. 99 с.